
Europska politička znanost 1970-2010. Dosadašnji razvoj, stanje i perspektive

DAVORIN ŽAGAR

Prošlo je četrdeset godina od osnivanja vodećeg i najvažnijeg europskog udruženja političke znanosti, *Europskog konzorcija za politička istraživanja* (ECPR)¹. U povodu te godišnjice tog uglednog udruženja objavljen je zbornik radova *Četrdeset godina europske političke znanosti* u okviru časopisa *European Political Science* (EPS).² Zbornik tih tekstova povod je i podloga za ovaj osvrt na razvoj, izgradnju, institucionalizaciju i profesionalizaciju političke znanosti u Europi u drugoj polovici XX. stoljeća.

Razvoj političke znanosti neodvojivo je povezan s razvojem političkih/državnih i moralnih znanosti kojih je, do polovine prošlog stoljeća, politička znanost bila sastavni dio. Tada su one restrukturirane i preimenovane u (današnje) društvene i humanističke znanosti, a politička se znanost transformirala u suvremenu političku znanost ili politologiju. Dakako, i dalje kao njihov sastavni dio. Međutim, iako interes za proučavanje i promišljanje politike seže barem do Platona i Aristotela te iako moderna (i suvremena) politička znanost stoje utemeljene u dubokoj prošlosti,³ ovdje ćemo se zadržati samo na jednoj važnoj fazi u dugotrajnom razvoju političke znanosti, na drugoj polovini XX. stoljeća. Naime, upravo se europsko politološko visoko školstvo u (približno) današnjim oblicima (iako s nekim iznimkama) uspostavlja između 1945. i 1975. Kako je literatura o stanju europske i svjetske političke

¹ European Consortium for Political Research osnovan je 1970. Razvija se u zajednicu profesionalnih političkih znanstvenika. Više o tome dalje u tekstu. Detaljne informacije o radu i ustrojstvu ovog udruženja dostupne su u: Newton i Boncourt (2010) i na web-stranici: www.ecprnet.eu.

² Osnovan 2001, a izdaje ga Palgrave Macmillan. Kao profesionalni časopis tog udruženja postao je jedan od glavnih mehanizama za politološke rasprave u cijelom rasponu disciplinarnе diverzifikacije političke znanosti u svim njezinim aspektima.

³ Svaka se (društvena i humanistička) znanost strukturira oko značajnih djela svojih autora. Tako je i u slučaju političke znanosti još od antike, preko srednjovjekovlja pa sve do moderne i Thomasa Hobbesa kao konstitutivnog teorijskog momenta cijele moderne i suvremene političke znanosti i njezina prvog sustavnog teorijskog reutemeljitelja.

znanosti općenito, kao i ona o pojedinačnim “nacionalnim politologijama” već relativno bogata,⁴ ovaj se zbornik može smatrati dodatnim (kvalitetnim) doprinosom razumijevanju naznačene faze razvoja političke znanosti. A s tog ishodišta i procjenama njezinih budućih perspektiva razvoja. Naime, na temelju uvida u povijesni razvoj europske političke znanosti trebali bismo dobiti i odgovore na pitanja o njezinu sadašnjem stanju i mogućem razvoju. Dakle, kako se razvijala politologija kao akademska disciplina i konzekventno kako je tekao njezin institucionalni razvoj?⁵

Ključne razvojne točke političke znanosti u posljednjoj trećini XX. stoljeća

Uvodno sam naznačio kako su povijest i razvoj (europske) političke znanosti daleko dulji i širi od povijesti pojedinih institucija. Tekstovi zbornika, s obzirom na prigodu, uglavnom se koncentriraju na posljednju trećinu XX. stoljeća. Stoga autori svjesno izoštravaju fokus analize na istrgnuti aspekt jednog povijesnog razvoja. Međutim, na tragu Boncourta (2010: 38-49) trebalo bi krenuti barem od ranih 50-ih godina, kada započinje intenzivan razvoj političke znanosti osnivanjem europskih znanstvenih politoloških udruženja i organizacija.⁶ Kako primjećuju Goldsmith i Goldsmith (2010: 61-71), institucionalizirano i profesionalizirano podučavanje o političkoj znanosti ima razmjerno kratku povijest. Takvo sustavno podučavanje o političkoj znanosti proizvod je druge polovice XX. stoljeća. Boncourt analitički izdvaja dva vala razvoja politoloških udruženja u tom periodu. U prvom je valu osnovana IPSA⁷ i nekoliko nacionalnih politoloških udruženja, a nakon toga, kao izravna posljedica tog razvojnog zamaha, u drugom valu i paneuropska organizacija ECPR. Naime, nakon kolapsa svjetskog poretka uzrokovanog Drugim svjetskim ratom, uvidjela se važnost doprinosa politologa stvaranju novog poretka. Stoga je na odlučujući poticaj UNESCO-a osnovana IPSA, koja je zamišljena kao federacija nacionalnih politoloških udruženja. Upravo je stoga taj međunarodni faktor bio važan (iako ne i odlučujući) za ubrzanje stvaranja nacionalnih politoloških udruženja.

⁴ Vrijedne preglede discipline u obliku enciklopedijskih radova predstavljaju voluminozni *Oxford Handbooks of Political Science*.

⁵ Zbornik sadrži ukupno 12 članaka. Ovaj je osvrt strukturiran kao prikaz povijesnog razvoja, sadašnjeg stanja i budućih perspektiva europske političke znanosti, pa ćemo se konzekventno osvrnuti na egzemplarne članke koji se odnose na navedena područja. Kraći pregled svih članaka čitatelj može pronaći u uvodnoj studiji Sousaea, Mosesa, Briggsa i Bulla (*EPS*, 2010: 1-10).

⁶ Boncourt upozorava kako su profesionalna politološka udruženja prije 1949. postojala samo u SAD-u (1903), Kanadi (1913), Indiji (1938), Kini (1942) i Japanu (1948). Što se tiče europskih zemalja, takvo udruženje tada je postojalo samo u Finskoj (1935).

⁷ International Political Science Association. To udruženje osnovano je 1949. s osnovnim ciljem razvoja političke znanosti i promoviranja strukovnog politološkoga interesa na globalnoj razini.

Tako je 1949. godine osnovano Francusko udruženje za političku znanost (AFSP). Godine 1950. takvo udruženje nastaje u Velikoj Britaniji,⁸ Švedskoj i Poljskoj, a 1951. u Austriji, Grčkoj i Belgiji.⁹ Upravo je IPSA utjecala na integraciju najrazličitijih doktrina u razvoju politološke discipline koja povezuje znanstvena istraživanja s obrazovanjem za praktične društvene potrebe.

To je ujedno i razdoblje postupnog uvođenja političke znanosti u kurikulume različitih, prvenstveno zapadnoeuropskih sveučilišta. Do tada najveći broj sveučilišta nije imao zaseban odsjek za političku znanost.¹⁰ Rast i razvoj političke znanosti kroz procese njezine institucionalizacije stoga je u drugoj polovici XX. stoljeća bio veoma brz, ali kako u svom članku ističu Blondel i Vennesson (2010: 22-29), geografski neujednačen. S Francuskom kao svojevrsnim pionirima.¹¹ Riječ je o (ponovnom) oživljavanju i širenju političke znanosti, ali ovaj put institucionalizacijom preko (politologijskog) visokog školstva.¹²

H. Daalder, koji je svojevremeno bio i predsjednik Konzorcija, svoju analizu također fokusira na razdoblje 50-ih godina, ocjenjujući, suprotno uvriježenom mišljenju, da europska politička znanost već u tom razdoblju živi punim plućima (2010: 30-37). Naime, istraživanje nastanka i obilježja totalitarnih sustava iznjedrilo je niz važnih teorija i politoloških studija. Za kontekst tog razdoblja važne su i nove forme europske suradnje u obliku integracijskih procesa, kao i nastanak novih država procesom dekolonizacije, što je posebno utjecalo na komparativne studije političkog razvoja. Studije elita, izbornih i političkih sustava i biračkog ponašanja razvijaju se 60-ih pod utjecajem tijela poput OECD-a.

Europski konzorcij za politička istraživanja, u predloženom kontekstu, nastaje 1970. na poticaj samih politologa i vezan je uz percipiranu znanstvenu neuravnoteženost između Europe i SAD-a te uvjerenje o sve većem zaostajanju europske

⁸ Uz napomenu da u Velikoj Britaniji već postoji dobro uhodana neformalna mreža koja je samo formalizirana na poticaj IPSA-e. O utjecajima Velike Britanije na razvoj europske političke znanosti dalje u tekstu.

⁹ Od 1952. i u Jugoslaviji, istovremeno s Njemačkom i Italijom.

¹⁰ Goldsmith i Goldsmith navode kako je, primjerice, proučavanje institucija, izbora, stranaka i političkog ponašanja do tada uglavnom bilo prepušteno pravu.

¹¹ Baš kao što je bila pionir 80-ak godina ranije kad je osnovala *Ecole libre des sciences politiques* (1871). A nešto kasnije slične su visokoobrazovne institucije osnovane u Firenci, Londonu, a zatim i u Berlinu i Ateni. No riječ je o drugom tipu znanstvene argumentacije koja prati liniju razvoja iz posljednje trećine XIX. stoljeća.

¹² Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu osnovan je 1962. kao prva takva fakultetska institucija na europskom Jugoistoku i Istoku uopće. Iako u Hrvatskoj to nije prva takva institucija, već "tek" druga nakon Kraljevske akademije političkih i kameralnih znanosti u Varaždinu iz XVIII. stoljeća, koja ujedno predstavlja i početak institucionalizacije političke znanosti u Hrvatskoj.

političke znanosti za američkom. Ta se neuravnoteženost prvenstveno očitovala u slaboj međueuropskoj suradnji.¹³ Riječ je o vodećem udruženju europske političke znanosti i svojevrsnom pandanu Američkom udruženju za političku znanost.¹⁴ Udruženje nastaje kao pokušaj stvaranja neformalne mreže institucija i centara za komparativne političke analize. Na inicijativu H. Hurtiga, J. Blondela i S. Rokkana oživotvorena je ideja takve transnacionalne institucionalizirane infrastrukture kao zajednice europskih (profesionalnih) politologa¹⁵ koja bi se prvenstveno brinula o umrežavanju i suradnji politoloških zajednica prelaženjem njihovih uskih nacionalnih granica te organiziranjem konferencija, izdavačke djelatnosti i prepoznavanja novih vrijednih dostignuća u (europskoj) politologiji.¹⁶ U kombinaciji sa širokim rasponom aktivnosti: istraživačkih, izdavačkih i obrazovnih. Mény (2010: 11-21) upozorava na veliki britanski utjecaj u Konzorciju, kao i u ukupnom razvoju europske političke znanosti, procjenjujući upravo Veliku Britaniju kao najsnažniju komponentu europske politologije u tom razdoblju. Sve do danas. Dakako, u smislu institucionalizacije i nadasve profesionalizacije.¹⁷

C. Goldsmith i M. Goldsmith (2010: 61-71) naglašavaju važne pojedinačne doprinose u kontekstu razvoja političke znanosti i stvaranja nacionalnih profesionalnih tijela te ECPR-a. U Velikoj Britaniji disciplina mnogo duguje zalaganju N. Chestera i B. Mackenzieja, u Francuskoj M. Duvergeru i G. Veddelu, a u Italiji posebice G. Sartoriju i G. Freddiju. Treba napomenuti da je riječ o pedagoški najusmjerenijem tekstu koji analizira mogućnosti i izazove vezane uz podučavanje političke znanosti kroz prizmu različitih pedagoških fronta i koncepata.

Dakle, izobrazba i osposobljavanje politologa od 50-ih su godina važni za razvoj političke znanosti u Europi, posebice za njezinu institucionalizaciju, ali i profesionalizaciju. No može li se uopće govoriti o profesionalnim političkim znanstvenicima i političkoj znanosti kao profesiji bez obzira na povijesne, institucionalne,

¹³ Paradoksalno, za razliku od euro-američke suradnje. Upravo je SAD dotacijom American Ford Foundationa (osnovanog 1930) pružio odlučujući financijski doprinos osnivanju ECPR-a. Taj američki doprinos moguće je razumjeti kao dio euroatlanske suradnje vezan za sasvim određeni kontekst Hladnog rata i uočene važnosti razvoja društvenih znanosti kao važnog oslonca za razvoj same demokracije. Više: Boncourt (2010) i posebice Daalder (2010).

¹⁴ APSA je osnovana 1903. kao jedno od prvih nacionalnih udruženja za političku znanost. Danas to udruženje, s više od 13.000 članova iz 70 država, predstavlja najbrojniju svjetsku politološku udruhu.

¹⁵ Valja upozoriti na organizacijsku razlikovnu značajku spram APSA-e. Naime, članovi ECPR-a su institucije (350 iz više od 40 zemalja), a ne pojedinci.

¹⁶ Iako ne isključivo europskoj. Upravo se od 16-21. veljače 2011. održavala "ECPR-IPSA Konferencija", prva zajednička konferencija ECPR-a izvan Europe i u suradnji s jednom internacionalnom organizacijom.

¹⁷ A ne u strogo znanstvenoistraživačkom smislu.

jezične i kulturne razlike koje karakteriziraju Europu? Ives Mény u svom tekstu razmatra upravo proces profesionalizacije političke znanosti kao “sklop vrijednosti, pravila, standarda i praksi koje neka društvena grupa pribavlja i uvodi, uz njihovo istovremeno priznavanje od strane drugih grupa” (Mény, 2010: 13). Pritom je profesionalizam shvaćen u klasičnoj distinkciji spram amaterizma koji podrazumijeva “labave i neučvršćene prakse posuđene ili kopirane od drugih grupa ili profesija” (isto). Stoga nema profesije i profesionalnih političkih znanstvenika bez zajedničkog razumijevanja praksi, metoda i pravila. Politička je znanost od 50-ih godina bolje strukturirana/organizirana i bolje ukorijenjena u strukture europskih sveučilišta. Sve je manja komparativna prednost tradicionalnih “zemalja vođa” u odnosu na sljedbenike. Ona je sve više europska i internacionalna, a parohijalni načini mišljenja i djelovanja nadomješteni su upravo profesionalizacijom.

Pritom plodno tlo za razvoj političke znanosti, kao i reutemeljenje društvenih znanosti u drugoj polovini XX. stoljeća prvenstveno leži u izazovima analize uzroka nastanka te obilježja totalitarnih sustava. U suprotnosti s demokratskim. Ali i u kontekstu kompleksnog međudržavnog sustava bipolarne ravnoteže i Hladnog rata te ekonomske i političke rekonstrukcije Europe.

Sadašnjost političke znanosti ili rezultati razvoja

Nakon kraćeg povijesnog razvojnog pregleda trebali bismo se osvrnuti na sadašnje stanje i ulogu (europske) političke znanosti, posebice unutar “znanstveno-obiteljske” strukture drugih, prvenstveno društvenih i humanističkih znanosti.¹⁸ U uvodnom preglednom članku zbornika Sousa, Moses, Briggs i Bull, uz ostalo, naglašavaju konzekvence intenzivnog razvoja političke znanosti u poslijeratnom razdoblju kroz procese diferenciranja discipline i razvoja pojedinih specijaliziranih politoloških područja/grana. Pozivajući se na Klingemanna (2008: 370-396), autori prezentiraju rezultate tog razvoja u obliku sljedećih institucionaliziranih “core” područja i ujedno obvezatnih sastavnih dijelova (europske) političke znanosti:

1. Politička teorija i povijest političkih ideja; 2. Politički sustav (nacionalni i europski); 3. Javna uprava; 4. Javne politike; 5. Politička ekonomija; 6. Politička sociologija; 7. Komparativna politika; 8. Međunarodni odnosi; 9. Metodologija.¹⁹

Prikazana specijalistička razvedenost znanosti o politici rezultat je razvoja cjeline političke znanosti, zajedno s njezinim obiteljsko-znanstvenim kontekstom, pa su rezultati u obliku grana i specijalističke diversifikacije političke znanosti te njihove međusobne obostrane interakcije izravne posljedice konteksta njezina europ-

¹⁸ “Znanstveno-obiteljski” kontekst politološke znanosti u društvenim znanostima predstavljaju pravo, ekonomija i sociologija, a u humanističkim osobito filozofija i povijest.

¹⁹ Riječ je o gotovo standardno prihvaćenoj podjeli (bez obzira na moguće razlike u detaljima).

skog (povijesnog) razvoja. Nova područja nastaju kao posljedica bavljenja određenim temama na analitički rafiniraniji način. S bolje prilagođenim instrumentima. I izoštrenijim fokusom.

Primjerice, D. Dahlerup detaljno analizira razvoj novog istraživačkog polja "Rod i politika" prepoznatog 70-ih godina (2010: 85-98). Upravo ECPR pruža važan okvir za razvoj rodnih istraživanja i analize uloge spola u politici.²⁰ Još 50-ih i 60-ih godina politička je znanost bila "slijepa" na rodne razlike.

Vidljivo je da je predmet proučavanja političke znanosti složena mješavina različitih disciplina. Ali i metodologija. S mnoštvom legitimnih politoloških pristupa: biheviorizam, pozitivizam, interpretativna teorija, teorija racionalnog izbora, strukturalizam, realizam, institucionalizam, teorije sustava, normativizam... Politička je znanost postala konsolidirana disciplina diljem Europe sa zavidnim stupnjem institucionaliziranosti i profesionalizacije (posebice u posljednjih 40 godina). Kao što to, uostalom, sugerira i njezina današnja razgranatost.

Pritom se postavlja pitanje definicije predmeta proučavanja političke znanosti i njezinih razlikovnih značajki u odnosu na druge znanosti. Je li politička znanost znanstveno bihevioristička disciplina ili opće promišljanje o (političkoj) državi i (građanskom) društvu? Na račun profesionalizacije često se isključuje normativna analiza koja se smatra "neznanstvenom". Ali upravo su norme one koje u velikoj mjeri upravljaju globalnom političkom agendom.

Blondel i Vennesson posebice ističu problem vrijednosne orijentacije (2010: 22-29). Politička je znanost naime od svih disciplina najviše vezana za ideologije i vrijednosti. Kolektivno odlučivanje kao primarna svrha politike zahtijeva da većina onih koji participiraju dijele približno slične vrijednosti. Stoga su vrijednosti sastavni dio stvaranja javnih politika i bitna distinktivna odrednica političkih sustava. Zato smo, riječima Blondela i Vennessona, s politologijom uvijek na vulkanskom tlu, iznova prepoznajući potencijalne nove sukobe vrijednosti koji mogu pokrenuti lavinu problema.²¹ Političko se ponašanje pritom događa u svim sferama društva, pa stoga postoje "privatne" mikropolitike o kojima politička znanost dosad nije vodila previše računa. Politika se tiče donošenja kolektivnih odluka u svim grupama i tijelima u kojima građani svakodnevno djeluju i kojima pripadaju. Privatnim ili javnim. I u svim sferama društva. Blondel i Vennesson ocjenjuju, kao uostalom i Mény, da američko vodstvo u političkoj znanosti ostaje čvrsto. Njezin je napredak u

²⁰ Prva europska konferencija o rodu i politici održana je 2009. u Belfastu.

²¹ Što se često previđa kako bi disciplina izgledala "znanstvenija" i sličnija drugim (društvenim) znanostima. Međutim, političko u svojoj ukupnoj kompleksnosti zahtijeva savladavanje izazova koji pred političku znanost postavljaju problem vrijednosti koji je dijelom smješta izvan uobičajenog znanstvenog pozitivističkog *mainstreama*.

Africi i na Srednjem istoku ograničen. Baš kao i u Latinskoj Americi te južnoj i jugoistočnoj Aziji. Politička znanost mora biti spremna da odlučnije prodire dublje u društvo. Kako to formulira G. Stoker, politička znanost mora ostati relevantna kako bi građanima i onima koji stvaraju javne politike pružila bolje razumijevanje svijeta i omogućila konkretna rješenja (2010: 72-84). "Puko" identificiranje problema stoga više nije dostatno. Kao kontrapunkt, dizajniranje rješenja podrazumijeva više od primijenjene političke znanosti i zahtijeva sintetičko mišljenje i svijest o političkom sustavu kao artificijelnoj tvorbi.

Pregled aktualnog stanja političke znanosti zaključujemo s Klingemannom (2008), koji na temelju podataka iz 2005. godine pokazuje kako u Europi postoji 575 sveučilišta sa 698 odjeljenja političke znanosti.

Perspektive: Kakvu političku znanost trebamo?

U situaciji u kojoj je kriza "opće mjesto"²² razložno je postaviti pitanje što možemo očekivati od političke znanosti i koliko će uspješno politička znanost odgovarati na razvojne izazove suvremenog svijeta?

Hay u svom tekstu upozorava na današnji složeni kontekst međuovisnosti u kojem su političko, ekonomsko i kulturno, u svojim međusobno uvjetovanim odnosima, samo analitički dijelovi socijalnoga (2010: 121-131).²³ Takvo uslozňavanje, međuovisnost i kompleksnost nisu novi procesi. Samo su u novije vrijeme prepoznati. Zbog recipročne uzročnosti i uzajamnog uvjetovanja različitih procesa u našoj socijetalnoj²⁴ zajednici naš je svijet sve kompleksniji. To je ujedno i izazov koji nas iznova podsjeća na težak zadatak i predmet političke znanosti da, Hayevim rječnikom, odgonetnemo narativne putove kroz osviještenu složenost. Znanosti imaju različite agende istraživanja i postavljaju različita istraživačka pitanja. Politička znanost ne treba drugačija pitanja, nego bolje odgovore! Stoga ontološke promjene u prirodi socijalne, ekonomske i političke stvarnosti trebaju biti popraćene odgovarajućim epistemološkim i metodološkim promjenama. Politička je znanost stoga upravo medij susretanja različitih disciplina.

²² Kriza financijskih institucija, kriza demokracije, kriza ideologije, kriza stranaka, kriza države blagostanja, kriza participacije. Koincidirajući s ekonomskom nacionalnom i globalnom "patologijom" i sve to u kontekstu dugotrajnih, kumulativnih i gotovo sigurno ireverzibilnih šteta nanesenih okolišu.

²³ Hay nas podsjeća na to da je razlikovanje političkog i ekonomskog analitičko (umjetno), a ne ontološko. Navedeno razlikovanje pomaže u jasnijem fokusu promišljanja sfera ekonomskog i političkog, ali ne smije postati zapreka analizi stvarnih socijalnih procesa za čije je razumijevanje i poduzeta takva analitička aparatura. Politička, ekonomska i socijalna stvarnost integrirane su. Riječ je o različitim aspektima iste stvarnosti.

²⁴ U standardnom Parsonsovu smislu.

Hay pritom uviđa i neravnotežu između globalnog karaktera problema s kojima se suočavamo te parohijalnog nacionalnog i regionalnog karaktera institucija s kojima se nosimo s tim (globalnim) problemima.

U terminima pluralističke perspektive i metodološkog pluralizma, s nešto pomaknutim fokusom, budućnost političke znanosti analiziraju Keating i Della Porta (2010: 111-120). Nema nekoga jedinstvenog idealnog pojmovlja za opisivanje socijalnog svijeta. Stoga je epistemološki rascjep koji obično suprotstavlja pozitiviste i interpretativni pristup pogrešan jer navedeni pristupi zapravo predstavljaju različito zahvaćanje iste stvarnosti. Vanjska (fizička) stvarnost i subjektivna (konstruirana) percepcija te stvarnosti međusobno su neodvojive. Stoga autori zagovaraju dokidanje tradicionalno strogih epistemoloških, ali i metodoloških podjela vezanih za kvantitativne i kvalitativne metode. Ne postoji ujednačena europska politička znanost, nego samo znanost pluralnih epistemoloških i metodoloških polazišta. Stoga je i tržište ideja internacionalno. A nacionalne su intelektualne tradicije u Europi raznolike i sve je manje tendencije za jednim pristupom koji bi dominirao u svako vrijeme i na svakoj instituciji. Različite perspektive i objašnjenja moraju “živjeti zajedno”. Područje društvenih znanosti reflektira pluralitet epistemologija, ontologija i metodologija. Mnoštvo legitimnih pogleda i pristupa stoga je za Keatinga i Della Portu nužna posljedica života političke znanosti u zajedništvu s drugim društvenim znanostima.

U tom kontekstu međuovisnosti autori prepoznaju važnost odvažnosti u prelaženju uskih politoloških granica, što je prema Hayu i određujuća (distinktivna) odrednica dosadašnjeg europskog razvoja političke znanosti.

Pritom je važno iskoristiti mogućnosti novog elektroničkog doba o kojem raspravljaju Callise, De Rosa i Fernandez i Marin (2010). Prostor znanstvene komunikacije nudi nove, upravo revolucionarne razvojne mogućnosti koje su izazov i šansa za razvoj i političke znanosti. Štoviše, za razvoj političke znanosti upravo je presudno sudjelovanje u elektroničkim trendovima te mogućnostima elektroničkog publiciranja. “E-zlatna groznica” otvara nove mogućnosti učenja, istraživanja i podučavanja. “Pandorina e-kutija” otvorenog pristupa predstavlja velike mogućnosti za razvoj društvenih znanosti općenito. Uz istovremeno prevladavanje nacionalnih, ali i jezičnih barijera. Autori upozoravaju na redefiniranje tradicionalnih vremenskih i prostornih ograničenja kao na važnu razlikovnu značajku elektroničkog publiciranja.²⁵

²⁵ Mreže znanja i mogućnosti korištenja baza podataka, ovisno o vrsti problema, pokazale su se važnima, primjerice, kod izbijanja aktualne krize 2007. Kada su znanstvene analize tek trebale uslijediti, jedina mogućnost za sustavno praćenje nekih relevantnih pokazatelja (ali i svjetskih novina) bio je elektronički medij. Tako sam i osobno u svojstvu demonstratora na dodiplomskom kolegiju *Politička ekonomija* zajedno sa studentima, a pod mentorstvom prof. Daga Strpića, tragao za čimbenicima i objašnjenjima naravi krize, kao i za prvim studijama koje još ni izdaleka nisu bile dostupne u Hrvatskoj. Osim, dakako, putem interneta. Callise navodi dva specijalizi-

Višestoljetna akumulacija akademskog znanja može biti korištena “on-line” gotovo bez ograničenja diljem svijeta.²⁶

Zaključno, zbornik prikazuje aktualni europski razvojni trend umrežavanja političke znanosti u cjelinu društvenih i humanističkih znanosti s istodobnim politologijskim profiliranjem. Imajući u vidu prednosti unutarnje specijalističke razvedenosti, kao i umreženosti političke znanosti u sustav društvenih i humanističkih znanosti, a uz to i njezina pristupa bitnom fenomenu političkoga, možemo očekivati da će se politologija u budućnosti još odlučnije uhvatiti u koštac s najvećim problemima suvremenog svijeta. Uloga i značaj političke znanosti presudno će ovisiti o širenju njezinih obzora kako bi još učinkovitije, u sinergiji s drugim znanostima otvarala zasebna područja istraživanja i rješavala urgentne probleme današnjice te dugoročne krizne tendencije povezane s cikličkim kretanjima privrede i društva. U situaciji kada je europska politološka znanstvena zajednica sve veća, raznolikija i aktivnija ne treba sumnjati da će se i hrvatska znanstvena politološka zajednica razvijati prema najboljim znanstvenim uzusima, prateći trendove (prikazanog) europskog razvoja političke znanosti. Da se poslužimo Klingemannovim riječima, prema mnoštvu (barem dijelom prikazanih) indikatora, čini se da je politička znanost (ipak) dobrog zdravlja, na što ukazuje njezin europski pluralni, internacionalni i interkulturalni razvojni trend.

LITERATURA

Briggs, Jacqui, Martin Bull, Luís de Sousa i Jonathon Moses (ed.), 2010: Forty Years of European Political Science, *European Political Science* (EPS) (9) S1 (special issue).

Blondel, Jean i Pascal Vennesson, 2010: The Future of Political Science, *European Political Science* (9) 22-29.

Boncourt, Thibaud, 2010: Why European Political Science Organisations? A Diachronic, Comparative and Fairly Short Explanation, *European Political Science* (9) 38-49.

rana portala za društvenu znanost: Ipsaportal (www.ipsaportal.net) i Intute (www.intute.ac.uk). Preko njih je moguć pristup velikim bazama podataka i tematskim mrežama.

²⁶ Jedan od problema pristupa elektroničkim podacima jest pretplatnička naknada. Google kao kompanija u privatnom vlasništvu i najveća ulazna točka za bezbroj elektroničkih sadržaja ne postavlja direktne namete potrošačima. No eventualna promjena poslovnog modela znači i ukidanje Googlea kao javnog servisa i prostora.

- Callise, Mauro, Rosanna De Rosa i Javier Fernandez i Marin, 2010: Electronic Publishing, Knowledge Sharing and Open Access: A New Environment for Political Science, *European Political Science* (9) 50-60.
- Daalder, Hans, 2010: Political Science in Europe and the ECPR: Looking back and Looking on, *European Political Science* (9) 30-37.
- Dahlerup, Drude, 2010: The Development of Gender and Politics as a New Research Field within the Framework of the ECPR, *European Political Science* (9) 85-98.
- Goldsmith, Mike i Chris Goldsmith, 2010: Teaching Political Science in Europe, *European Political Science* (9) 61-71.
- Hay, Colin, 2010: The Changing Nature of European Political Science: The Discipline in an Age of Acknowledged Interdependence, *European Political Science* (9) 121-131.
- Keating, Michael i Donatella della Porta, 2010: In Defence of Pluralism in the Social Sciences, *European Political Science* (9) 111-120.
- Klingemann, H.-D., 2008: Capacities: political science in Europe, *West European Politics* (31) 1-2: 370-396.
- Mény, Yves, 2010: Political Science as a Profession, *European Political Science* (9) 11-21.
- Newton, K. i T. Boncourt, 2010: *The ECPR-s First Forty Years*, ECPR Press (dostupno i na web-stranici: www.ecprnet.eu).
- Sousa, Luís de, Jonathon Moses, Jacqui Briggs i Martin Bull, 2010: Forty Years of European Political Science, *European Political Science* (9) 1-10.
- Stoker, Gerry, 2010: Blockages on the Road to Relevance: Why has Political Science Failed to Deliver?, *European Political Science* (9) 72-84.